

**ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ ДАНИЛА**

ГУМЕГА ОКСАНА ВАЛЕРІЇВНА

УДК 347.7; 347.8

**РЕАЛІЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ПРИНЦИПІВ
У ПРОЦЕСІ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**

12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Івано-Франківськ – 2018

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Науково-дослідному інституті інтелектуальної власності Національної академії правових наук України

Науковий керівник

доктор юридичних наук, доцент

Сімсон Ольга Едуардівна,

Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності Національної академії правових наук України,

провідний науковий співробітник Центру правового забезпечення розвитку науки і технологій

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України

Стефанчук Руслан Олексійович,

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін;

кандидат юридичних наук, доцент

Еннан Руслан Євгенович,

Національний університет «Одеська юридична академія»,

доцент кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права

Захист відбудеться «2» березня 2018 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 20.149.01 в Приватному вищому навчальному закладі Університеті Короля Данила за адресою: 76018, м. Івано-Франківськ, вул. Є. Коновальця, 35

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Приватного вищого навчального закладу Університету Короля Данила за адресою: 76018, м. Івано-Франківськ, вул. Є. Коновальця, 35

Автореферат розісланий «27» січня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Р.В. Зварич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Підвищення рівня ефективності захисту прав інтелектуальної власності в Україні стоїть на порядку денному у процесі докорінної реформи сфери інтелектуальної власності. Необхідність його удосконалення та наближення до європейських стандартів впливає як із положень Угоди про асоціацію України з ЄС, що вступила у повну чинність з 1 вересня 2017 року, так і визначено в якості стратегічної мети на рівні актів Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України. Підвищення рівня захисту прав інтелектуальної власності передбачає реалізацію багатьох завдань, пов'язаних як із удосконаленням законодавства, правозастосовної практики, так і з активним залученням та постійною взаємодією органів державної влади, правоохоронних, фіскальних органів тощо, виробленням відповідних правових механізмів. Істотна роль у цьому процесі відводиться й судовій гілці влади, яка перебуває у стадії активного реформування. Одним із кроків судової реформи у цьому напрямі стало створення нової ланки судової системи – Вищого спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності, що може розглядатися в якості прикладу запровадження в національну практику найкращих міжнародних, зокрема європейських стандартів у напрямі захисту приватних прав та інтересів, пов'язаних, у даному разі, безпосередньо зі сферою інтелектуальної власності.

Удосконалення системи захисту прав інтелектуальної власності значною мірою залежить від вихідних засад, серед яких правові принципи посідають одне з визначальних місць. Адже від правильної побудови системи принципів права в цілому та цивільного права зокрема, від створення та наявності адекватних механізмів їх реалізації безпосередньо залежить адекватність правової системи потребам відповідного суспільства, ефективність правового регулювання будь-якої сфери суспільних відносин, у тому числі й відносин у сфері інтелектуальної власності. Водночас на рівні теоретичних досліджень проблематика, обумовлена визначенням ролі цивільно-правових принципів та їх впливом на сферу інтелектуальної власності та безпосередньо на захист прав інтелектуальної власності, не набула належного розкриття. Адже на відміну від розробок, присвячених принципам цивільного права в цілому чи окремим принципам (зокрема, у наукових дослідженнях О.В. Басая, Т.В. Боднар, Р.А. Майданика, Н.С. Кузнецової, О.О. Отраднової, Д.Г. Павленко, Ю.П. Пацурківського, В.Д. Примака, Р.О. Стефанчука, Є.О. Харитоновна) або розробок за напрямом судового захисту цивільних прав (Т.М. Кучер, Т.М. Підлубної та деяких інших), у тому числі прав інтелектуальної власності (зокрема, О.Б. Андрейцевої, 2009 р.; А.С. Колісника, 2007 р.; Л.Д. Романадзе, 2008 р.; М.В. Селіванова, 2002 р.), досліджень із загальнотеоретичних і практичних проблем реалізації принципів цивільного права у процесі захисту прав інтелектуальної власності не проводилося. Зазначене й обумовило актуальність обраної теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження відповідає напрямам реформування, визначеним Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», схваленою Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015, в якій реформа захисту інтелектуальної власності визначена як елемент вектору національної безпеки. Тема дослідження також пов'язана зі Стратегією розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 рр., затвердженою постановою Президії НАПрНУ від 03.03.2016 р., та в цілому відповідає напрямку заходів, здійснюваних в Україні в межах імплементації положень Угоди про асоціацію з ЄС.

Дисертаційне дослідження виконано згідно планів наукової роботи НДІ інтелектуальної власності НАПрН України в межах науково-дослідних робіт: «Міжнародно-правова охорона інтелектуальної власності» (РК № 0112U007757) та «Юрисдикційна форма захисту авторського права і суміжних прав» (РК № 0115U001911).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є визначення суті та особливостей реалізації цивільно-правових принципів у процесі захисту прав інтелектуальної власності в Україні, а також розробка теоретичних висновків і пропозицій, спрямованих на удосконалення національного законодавства у сфері цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності.

Для досягнення визначеної мети в дисертації поставлено наступні *задачі*:

- розкрити доктринальні підходи та визначитися з законодавчим закріпленням принципів цивільного права;
- з'ясувати особливості реалізації принципів цивільного законодавства у сфері інтелектуальної власності;
- охарактеризувати значення правового принципу судового захисту цивільного права та інтересу у сфері інтелектуальної власності;
- дослідити особливості реалізації принципу судового захисту цивільного права та інтересу у процесі захисту прав інтелектуальної власності;
- розкрити підходи Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угоди ТРІПС) у частині закріплення принципів захисту прав інтелектуальної власності та визначити особливості їх реалізації в національному законодавстві та правозастовчій практиці;
- дослідити засади закріплення принципів приватного права у законодавстві ЄС та шляхи їх реалізації у процесі захисту прав інтелектуальної власності;
- визначити перспективи використання європейського досвіду стосовно захисту прав інтелектуальної власності в Україні;
- запропонувати шляхи удосконалення національного законодавства у сфері цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності.

Об'єктом дослідження є цивільно-правові відносини у сфері захисту прав інтелектуальної власності.

Предметом дослідження є цивільно-правові принципи та їх реалізація у процесі захисту прав інтелектуальної власності в Україні.

Методи дослідження. З огляду на поставлені задачі, у роботі використано сукупність загальнонаукових та спеціальних наукових методів. Загальнонауковий діалектичний метод пізнання виступив основним у цій системі й дозволив виконати наукові завдання, визначені в дисертації, в єдності їх соціального змісту та юридичної форми. Зокрема, діалектичний метод пізнання дійсності дав змогу здійснити аналіз природи принципів цивільного права та цивільного законодавства, принципів приватного права; визначити роль та зміст правового принципу судового захисту цивільного права та інтересу; визначити особливості його реалізації у сфері інтелектуальної власності (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2). Системно-структурний метод використано для визначення особливостей реалізації принципів цивільного законодавства у сфері інтелектуальної власності (підрозділ 1.2). Використаний у роботі метод системного аналізу сприяв всебічному розкриттю змісту цивільно-правових принципів у цілому та принципу захисту цивільного права та інтересу та визначення особливостей їх реалізації у сфері інтелектуальної власності (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2).

Застосування історико-правового та порівняльно-правового методів дозволило розкрити зміст та особливості закріплення принципів захисту прав інтелектуальної власності в Угоді ТРІПС, встановити особливості їх реалізації в національному законодавстві та правозастовчій практиці; визначитися зі шляхами розвитку законодавства ЄС у частині захисту прав інтелектуальної власності та відбиття принципів приватного права у процесі реалізації права на захист (підрозділи 3.1, 3.2). Порівняльно-правовий метод дозволив також визначити перспективи використання досвіду Всесвітньої організації інтелектуальної власності та європейського досвіду стосовно захисту прав інтелектуальної власності в Україні (підрозділи 3.1, 3.2). Застосування методів аналізу та синтезу сприяло розкриттю правової природи цивільно-правових принципів, визначенню змісту основних форм реалізації прав інтелектуальної власності управомоченими суб'єктами, а також розкриття змісту порушень прав інтелектуальної власності (підрозділи 1.1, 2.1). Формально-юридичний метод дозволив тлумачити правові норми, які регулюють особливості здійснення цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності в національному та європейському законодавстві, в Угоді ТРІПС, в Угоді про асоціацію України з ЄС (підрозділи 3.1, 3.2), обґрунтувати висновки й пропозиції та визначити шляхи удосконалення цивільного законодавства.

Нормативно-правову основу дослідження становлять акти конституційного, цивільного, цивільно-процесуального, господарського законодавства України; директиви та регламенти ЄС, міжнародні договори у сфері інтелектуальної власності, Угода про асоціацію України з ЄС, Угода ТРІПС. У роботі також досліджено практику діяльності ВОІВ та її органів, ЄС та держав-членів ЄС, США тощо у частині визначення напрямів реалізації принципів приватного права та їх впливу на сферу інтелектуальної власності.

Теоретико-методологічною основою для розкриття поставлених на дослідження завдань та надання висновків стали праці представників науки цивільного права, зокрема В.І. Борисової, О.В. Дзери, А.С. Довгерта, І.С. Канзафарової, В.М. Коссака, О.В. Кохановської, Н.С. Кузнецової, В.В. Луця, Р.А. Майданика, Ю.Г. Матвеева, В.М. Співака, М.О. Стефанчука, Р.О. Стефанчука, О.Є. Харитоновна, Я.М. Шевченко, С.І. Шимон, В.Л. Яроцького та багатьох інших. У процесі визначення особливостей суб'єктного складу правовідносин у сфері інтелектуальної власності та особливостей захисту прав інтелектуальної власності були використані розробки Г.О. Андрощука, О.Ф. Дорошенка, Р.О. Еннана, Ю.М. Капіци, І.Ф. Коваль, Н.М. Мироненко, О.П. Орлюк, О.А. Підпригори, М.Ю. Потоцького, О.Е. Сімсон, Г.О. Ульянової, О.І. Харитонової, Р.Б. Шишки. Підґрунтям для даного дослідження стали також розробки відомих представників філософії, теорії права, конституційного права, цивільного процесу, зокрема О.П. Васильченко, О.В. Зайчука, Б.О. Кистяківського, В.С. Ковальського, С.О. Короєда, М.М. Марченка, М.І. Михальченка, Н.М. Онищенко, О.В. Скрипнюка, Ю.С. Шемшученка тощо. При характеристиці природи походження приватних прав використовувалися посилання на роботи Аристотеля, Т. Аллана, Г. Гегеля, Р. Дворкіна, Ф. Хайека, Д. Локка, Г. Радбруха, Дж. Райхмана, Л. Фуллера та інших.

Емпіричною основою дослідження стали матеріали судової практики, розміщені в Єдиному державному реєстрі рішень України (підрозділи 1.2, 2.1, додатки Г, Г), а також рішення Конституційного Суду України, узагальнююча практика ВСУ та ВГСУ, практика Європейського суду з прав людини та Європейського суду справедливості.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що робота є першим монографічним дослідженням, спрямованим на визначення та розкриття особливостей реалізації цивільно-правових принципів у процесі захисту прав інтелектуальної власності, в якій запропоновано теоретичні підходи та сформульовано пропозиції щодо

вдосконалення національного законодавства у цій сфері. Наукову новизну дисертації складають, насамперед, наступні висновки, положення та рекомендації:

вперше:

– доведено, що визначення особливостей реалізації цивільно-правових принципів у сфері інтелектуальної власності слід здійснювати через призму загальних підходів, вироблених теорією права. До відносин у сфері інтелектуальної власності застосовуються загальні принципи права, закріплені Конституцією України (у першу чергу принцип верховенства права), загальні принципи цивільного права та галузеві цивільно-правові принципи, закріплення яких у ст.3 ЦК України свідчить про підтвердження законодавцем природного права як «першоджерела» цивільного законодавства. Природним походженням зумовлюються й права інтелектуальної власності, в яких втілюється право людини на інтелектуальну, творчу діяльність;

– визначено характер (прямий чи опосередкований) та розкрито особливості реалізації кожного з галузевих цивільно-правових принципів у сфері інтелектуальної власності, які обумовлюються правовою природою об'єктів інтелектуальної власності та змістом прав інтелектуальної власності. Це знайшло відображення як в національному законодавстві, так і у практиці судових органів, та відповідає підходам, закладеним міжнародними актами у сфері інтелектуальної власності та практиці ЄСПЛ. З огляду на поширену практику правопорушень у цій сфері вважається за необхідне закріпити принцип добросовісності на рівні спеціального законодавства у сфері інтелектуальної власності;

– виявлено, що окрім принципів, закріплених статтею 3 ЦК України, на сферу інтелектуальної власності поширюють свою дію принцип поваги до прав людини; принцип рівності; принцип поєднання інтересів особи та суспільства, який реалізується у процесі пошуку балансу між приватними та публічними інтересами у сфері інтелектуальної власності; принцип недопущення здійснення цивільних прав, яке б суперечило їхньому призначенню. Кожний з них набуває своїх особливостей, обумовлених об'єктивним складом правовідносин у сфері інтелектуальної власності;

– доведено, що у процесі реалізації принципу судового захисту цивільного права та інтересу у сфері інтелектуальної власності істотного значення набувають норми спеціального законодавства, в яких способи захисту прав на певні об'єкти права інтелектуальної власності деталізуються із врахуванням специфіки таких об'єктів. Викликано це різною правовою природою результатів інтелектуальної, творчої діяльності, об'єктивними формами, в яких такі результати втілюються, що в цілому унеможлиблює застосування лише загальних способів захисту цивільних прав, закріплених ЦК України;

– обґрунтовано, що специфіка розгляду судових спорів стосовно захисту прав інтелектуальної власності обумовлюється рядом факторів, зокрема: складнощами, які виникають у процесі збору доказів, що можуть підтвердити або спростувати наявність факту порушення права інтелектуальної власності; залученням в якості відповідача органу державної реєстрації; виявленням джерела порушення прав інтелектуальної власності; можливістю у ряді випадків застосування паралельної охорони одного й того ж об'єкта інтелектуальної власності; відсутністю чітко визначеного механізму відшкодування збитків і методики розрахунку збитків тощо. Наявність проблем у захисті прав інтелектуальної власності викликана не лише недосконалістю змістом законодавства чи якістю правореалізації. Факторами впливу є також загальна низька правосвідомість населення та низький рівень правової культури, за яких відсутня повага до прав інтелектуальної власності в цілому;

– визначено, що застосування цивільно-правових принципів у процесі захисту прав інтелектуальної власності, а особливо у частині реалізації принципу цивільно-правового захисту права та інтересу, набуває особливої важливості у процесі сучасного реформування даної сфери суспільних відносин та впровадження європейських стандартів. При цьому факт створення Вищого спеціалізованого суду України з питань інтелектуальної власності сприяє можливості підвищення ефективності судового захисту прав інтелектуальної власності. Його діяльність заснована на визнанні приватноправової природи особистих немайнових та майнових прав інтелектуальної власності;

– виходячи з вироблених теорією права та цивілістичною доктриною методологічних підходів до розуміння понять «принципи», «засади», «загальні», «основні», «основоположні» запропоновано назву статті ЦК України викласти як «Основоположні засади цивільного законодавства»;

удосконалено:

– положення цивільно-правової доктрини про зміст та характер принципу судового захисту цивільного права та інтересу, який для сфери інтелектуальної власності набуває додаткового значення. При цьому застосування прийомів системного тлумачення у судовій діяльності у процесі захисту прав інтелектуальної власності слід розглядати як невід’ємну складову реалізації принципу судового захисту цивільного права та інтересу;

– висновок про те, що закріплені на рівні національного законодавства правові норми, спрямовані на формування доказової бази, здебільшого збігаються з положеннями Угоди ТРІПС та Директиви 2004/48/ЄС про забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності. Водночас існують й розбіжності, викликані недосконалістю механізмів та процедур формування доказової бази, застосуванням судовими органами тимчасових та застережних заходів тощо;

отримали подальший розвиток:

– наукові положення про вплив правових принципів на функціонування системи приватного права в Україні та відповідність такого стану загальносвітовим тенденціям регулювання принципів приватного права, що підтверджується нормотворчою та судовою практикою як держав-членів ВОІВ у цілому, так і європейських країн зокрема;

– наукова думка, що в Угоді про асоціацію України з ЄС у частині захисту прав знайшли відбиття такі категорії як «добросовісність», «справедливість», «неупередженість», «ефективність», «пропорційність», «переконливість» тощо, які становлять зміст приватноправового принципу захисту прав людини у сфері інтелектуальної власності. Зазначені в Угоді про асоціацію підходи стосовно захисту прав є також закріпленням норм Угоди ТРІПС та Директиви 2004/48/ЄС;

– твердження, що перед судовими органами України на сучасному етапі стоїть завдання вироблення спільних підходів та позицій щодо визначення механізмів цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності, з урахуванням положень Угоди ТРІПС та Угоди про асоціацію України з ЄС;

– наукові позиції про взаємозв’язок між фактом створення Вищого спеціалізованого суду України з питань інтелектуальної власності та можливістю підвищення ефективності судового захисту прав інтелектуальної власності та впровадження європейських стандартів; про істотне підвищення ролі Верховного Суду у процесі удосконалення захисту прав інтелектуальної власності.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження зумовлюється їх загальною спрямованістю на вдосконалення цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності, шляхом реалізації цивільно-правових принципів, підвищення ефективності судочинства у сфері розв’язання спорів із порушення прав

інтелектуальної власності із врахуванням європейських стандартів, що в цілому свідчить про істотний внесок у розвиток української цивільно-правової науки.

Викладені теоретичні положення, висновки, пропозиції і рекомендації можуть бути використані: *у науково-дослідній сфері* – для подальших досліджень актуальних проблем науки цивільного права, а також для продовження наукової розробки проблематики цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності, у тому числі через призму цивільно-правових принципів; *у законопроектній роботі* – під час внесення змін і доповнень до чинного Цивільного кодексу України та спеціальних законів у сфері інтелектуальної власності, при розробці актів законодавства, що визначають процедури діяльності Вищого спеціалізованого суду України з питань інтелектуальної власності; *у правозастосовній практиці* – для застосування судовими органами, у першу чергу Вищим спеціалізованим судом України з питань інтелектуальної власності, норм національного законодавства у сфері інтелектуальної власності, міжнародних угод, дія яких є обов'язковою для України, а також врахування практики ЄСПЛ, при обґрунтуванні судових рішень; *у навчальному процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Цивільне право», «Право інтелектуальної власності», «Захист прав інтелектуальної власності», у процесі підготовки відповідних навчальних та навчально-методичних комплексів.

Положення та рекомендації даного дисертаційного дослідження були враховані у процесі підготовки пропозицій до судової реформи (акт впровадження НДІ інтелектуальної власності НАПрН України від 28.09.2017 р. № 283/1). Положення та результати дисертаційного дослідження також використовуються у процесі судового захисту прав інтелектуальної власності, та у процесі підготовки посібника для суддів з питань інтелектуальної власності у складі робочої групи при ВГСУ у рамках проекту CLDP (2014–2017 рр.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійною науковою працею. Викладені в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, отримані дисертанткою самостійно.

Апробація результатів дисертації. Дисертація обговорювалась на спільних засіданнях відділів промислової власності та центру правового забезпечення розвитку науки і техніки, а також на вченій раді НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, де виконувалася робота. Викладені в дисертації теоретичні висновки та положення доповідались на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, форумах, зокрема: II Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання інтелектуальної власності та інноваційного розвитку» (м. Харків, 21 березня 2014 р.); Форумі з інтелектуальної власності IFP 2014 (м. Київ, 26 червня 2014 р.); XXII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання інтелектуальної власності» (м. Київ, 9–11 вересня 2014 р.); II Всеукраїнській науково-практичній конференції з проблем інтелектуальної власності «Проблеми гармонізації законодавства України з питань інтелектуальної власності до законодавства Європейського Союзу» (м. Київ, 19 вересня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку» (м. Ужгород, 14–15 листопада 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та практичні проблеми застосування цивільного та господарського законодавства» (м. Київ, 9 квітня 2015 р.); Міжнародному форумі по боротьбі з підробками та піратством (м. Київ, 24 квітня 2015 р.); V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Інтелектуальна власність: погляд з XXI століття» (м. Черкаси, 15–16 жовтня 2015 р.); Міжнародній конференції IP Arzinger 2015 (м. Київ, 6 листопада 2015 р.); III Всеукраїнській науково-

практичній конференції «Права людини в Україні і світі: охорона, реалізація, захист» (м. Київ, 2 грудня 2015 р.); IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми гармонізації законодавства України з питань інтелектуальної власності до законодавства Європейського Союзу» (м. Київ, 23 вересня 2016 р.); V Судовому форумі АПУ (м. Київ, 29–30 вересня 2016 р.); VI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Інтелектуальна власність: погляд з XXI століття» (м. Черкаси, 12–13 жовтня 2016 р.); Міжнародній конференції IP Arzinger 2016 (м. Київ, 11 листопада 2016 р.); II Міжнародному форумі по боротьбі з підробками та піратством (м. Київ, 19–20 квітня 2017 р.); IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Юрисдикційна форма захисту прав, свобод та інтересів» (м. Київ, 27 квітня 2017 р.); IV Форумі з інтелектуальної власності IFR 2017 (м. Київ, 7 червня 2017 р.); V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми гармонізації законодавства України з питань інтелектуальної власності до законодавства Європейського Союзу» (м. Київ, 28 вересня 2017 р.); Міжнародній конференції IP Arzinger 2017 (м. Київ, 5 жовтня 2017 р.); VII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Інтелектуальна власність: погляд з XXI століття» (м. Черкаси, 12–14 жовтня 2017 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дисертаційної роботи знайшли відображення у 18 друкованих працях, у тому числі у 6 наукових статтях, серед яких 5 статей опубліковано у наукових фахових виданнях України, 4 з яких – наукометричні, 1 стаття – у фаховому виданні іноземної держави, 1 стаття – в іншому виданні, а також в 11 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається з анотацій, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що включають шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 283 сторінки, з них основного тексту 204 сторінки, анотацій на 18 сторінках, списку використаних джерел (292 найменування на 30 сторінках) і додатків на 30 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначаються мета і завдання, об'єкт і предмет дослідження, описуються методи дослідження та їх теоретична основа, розкривається наукова новизна результатів дослідження, їх теоретичне та практичне значення, наводяться відомості щодо апробації результатів дослідження та їх публікації.

Розділ 1 «Загальна характеристика цивільно-правових принципів та особливості їх реалізації у сфері інтелектуальної власності» складається з двох підрозділів і присвячений дослідженню доктринальних підходів та законодавчого закріплення принципів цивільного права та визначенню особливостей реалізації принципів цивільного законодавства у сфері інтелектуальної власності.

У *підрозділі 1.1 «Принципи цивільного права: доктринальні підходи та законодавче закріплення»* увага акцентується на тому, що галузі національного права й національного законодавства все більше піддаються процесам гармонізації та уніфікації, їх пронизують міжнародні стандарти та практики. Змінам піддаються як публічні, так і приватні галузі, зокрема й цивільне право, яке чітко реагує на зміни, що відбуваються у суспільному житті, намагаючись відповідати сучасними правовими стандартами та механізмами дійсності. Цьому завданню слугує увесь правовий інструментарій, задіяний галуззю, від ідей та принципів – до норм і механізмів їх реалізації. Істотна роль у виконанні даного завдання відводиться саме правовим принципам. Аналіз теоретико-методологічних джерел та судової практики дозволяє підтримувати ідею, що принципи права слід

сприймати як універсальний механізм, що дозволяє гармонізувати норми права в усьому їх багатогранному призначенні, у тому числі з метою визначення меж можливої чи належної поведінки учасників конкретних суспільних правовідносин. Це є справедливим і щодо сфери цивільно-правових відносин у цілому та сфери інтелектуальної власності зокрема. Оскільки суспільні відносини, які виникають у сфері реалізації особою своїх прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності або на інші об'єкти права інтелектуальної власності, напряму підпадають під вплив цивільно-правових принципів.

У ході дослідження аналізуються положення теорії права та цивільного права стосовно розуміння поняття та змісту принципів права. Згадується наукова дискусія щодо співвідношення понять «принципи приватного права», «принципи цивільного права», «засади цивільного законодавства» тощо. Наголошується, що все більше уваги європейські дослідники приділяють питанням впливу загальних принципів законодавства ЄС на європейське приватне право; такі дослідження здійснюються, зокрема, у рамках міжнародних студій європейського права. Посилена увага до цього питання викликана не лише розвитком європейської юриспруденції, але й вступом в силу Хартії основних прав ЄС. У процесі аналізу Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики ЄСПЛ з її застосування, увага привертається до наукових підходів та позицій, вироблених європейською та вітчизняною доктринами стосовно розширення категорії «цивільні права» не лише на права та обов'язки «приватного характеру», але й на будь-які спори, які мають майновий характер. Для сфери інтелектуальної власності це має істотне значення, оскільки доведено й судовою практикою ЄСПЛ, й науковими позиціями, що Конвенція може застосовуватися до розгляду спорів щодо порушення майнових прав інтелектуальної власності.

Водночас підкреслюється, що питання впливу на сферу інтелектуальної власності цивільно-правових принципів (як цивільного права, так і цивільного законодавства) допоки не підіймалися на рівні теоретичних конструкцій. При тому, що для правореалізації, для судової практики у процесі розгляду спорів із порушення прав інтелектуальної власності роль принципів є надзвичайно важливою. Оскільки саме принципи права відіграють роль фундаменту та конструкції не лише права як сукупності існуючих норм, але й виступають базисом правотворчої діяльності, тобто діяльності зі створення (санкціонування) юридичних норм уповноваженими державою органами (посадовими особами), основою правореалізації, тобто реалізації юридичних норм суб'єктами права у конкретних правовідносинах.

У підрозділі 1.2 «*Особливості реалізації принципів цивільного законодавства у сфері інтелектуальної власності*», базуючись на розроблених теорією права підходах щодо розуміння реалізації прав, її механізму та основних форм, визначається зміст основних форм реалізації прав інтелектуальної власності уповноваженими суб'єктами. Підкреслюється, що використання – це форма реалізації, заснована на активній поведінці суб'єктів права інтелектуальної власності з метою реалізації уповноважуваних норм, закріплених ЦК України та спеціальним законодавством у сфері інтелектуальної власності, та вчиняється за власним бажанням цих суб'єктів. Суб'єкт права інтелектуальної власності здійснює використання прав інтелектуальної власності як форму реалізації прав або безпосередньо шляхом особистого використання, або шляхом розпорядження такими правами, зокрема у вигляді укладання відповідних договорів. Виконання – дана форма передбачає для суб'єктів права інтелектуальної власності виконання обов'язків, закріплених зобов'язуваними нормами ЦК України та спеціального законодавства у сфері інтелектуальної власності. Дотримання – ця форма передбачає утримання суб'єкта права інтелектуальної власності від порушення заборон,

які містяться у правових нормах ЦК України та спеціального законодавства у сфері інтелектуальної власності. При цьому не дивлячись на те, що заборони більше притаманні публічним галузям права, вони присутні й у цивільно-правому регулюванні, у тому числі у сфері інтелектуальної власності. З метою розкриття зазначених форм реалізації у ході дослідження проводиться ґрунтовний аналіз ЦК України та спеціального законодавства у сфері інтелектуальної власності.

Підкреслюється, що розкриття особливостей реалізації цивільно-правових принципів у сфері інтелектуальної власності має здійснюватися через характеристику галузевих принципів. У ході дослідження розкривається суть кожного з галузевих цивільно-правових принципів та з'ясовуються особливості їх реалізації у сфері інтелектуальної власності, зокрема у процесі захисту прав. Зокрема, поширення принципу неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини на сферу інтелектуальної власності обумовлюється такими ознаками особистого життя людини як об'єктність нематеріальних благ та приватність відносин. Гносеологічний підхід, рівно як і сучасна практика створюють підґрунтя для формування поваги до результатів інтелектуальної власності та можливості для захисту прав інтелектуальної власності не меншою мірою, ніж до власності в цілому. При цьому реалізація принципу неприпустимості позбавлення права власності стосовно об'єктів права інтелектуальної власності має свою специфіку, обумовлену правовою природою самих об'єктів інтелектуальної власності. Реалізація принципу свободи договору буде застосована до сфери інтелектуальної власності повною мірою у частині розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. Такий підхід відповідає як цивілістичній доктрині, так і законодавчому закріпленню, та підтверджується численною судовою практикою. Натомість реалізація принципу свободи підприємницької діяльності для цивільних відносин у сфері інтелектуальної власності носить опосередкований характер, що підтверджується як специфікою об'єктів інтелектуальної власності, так і підставами для розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. Принцип судового захисту цивільного права та інтересу має прямий вплив на реалізацію захисту прав інтелектуальної власності (як особистих немайнових, так і майнових). Що стосується принципу справедливості, добросовісності та розумності, то він у цілому (рівно як і кожна складова) реалізується безпосередньо при захисті прав інтелектуальної власності. Підкреслюється, що у чинному законодавстві з інтелектуальної власності відсутні положення, які б чітко закріплювали принцип добросовісної поведінки автора, винахідника, заявника тощо. Натомість реалізація цього принципу на практиці має істотне значення в контексті виникнення підстав для захисту прав інтелектуальної власності. Саме це дає підстав висунути пропозицію про необхідність закріплення даного принципу на законодавчому рівні. У ході дослідження аналізується вплив інших принципів на забезпечення захисту прав інтелектуальної власності та розкриваються їх особливості.

Розділ 2 «Роль та особливості реалізації принципу захисту цивільного права та інтересу у процесі захисту прав інтелектуальної власності» складається з двох підрозділів, в яких деталізовано досліджується значення правового принципу судового захисту цивільного права та інтересу у сфері інтелектуальної власності та визначаються особливості реалізації принципу судового захисту цивільного права та інтересу у процесі захисту прав інтелектуальної власності.

У підрозділі 2.1 «Значення правового принципу судового захисту цивільного права та інтересу у сфері інтелектуальної власності» підкреслюється, що захист прав інтелектуальної власності має базуватися на реалізації основоположних засад та

принципів захисту прав людини. Принцип захисту прав, притаманний приватному праву, знайшов своє пряме закріплення у цивільному законодавстві України та розкриття у теорії цивільного права. При тому, що в основу сучасної цивільно-правової доктрини покладений людиноцентризм. Доводиться, що як один із базових галузевих цивільно-правових принципів, принцип судового захисту цивільного права та інтересу органічно вписується в систему принципів цивільного права зокрема та систему правових принципів у цілому. Оскільки за його допомогою, у тому числі, забезпечується єдність й одноманітність у регулюванні цивільно-правових відносин, належне закріплення у цивільно-правових нормах концентрованих правових ідей, притаманних національній правовій системі в цілому та цивільному праву зокрема.

При цьому аналіз національного законодавства та практичний досвід дають підстав виокремлювати особливості реалізації принципу судового захисту прав інтелектуальної власності як на рівні загальних, так і спеціальних принципів цивільного права. При цьому розуміння суті цивільно-правових принципів у цілому дозволяє більш ефективно і правильно застосовувати на практиці норми, в яких вони закріплені, а також поширювати їх дію на відносини, не врегульовані безпосередньо законом чи договором. Підкреслюється додаткове значення реалізації принципу судового захисту для сфери інтелектуальної власності. На підставі чинного законодавства та судової практики розкривається зміст таких понять, як порушення прав інтелектуальної власності, невизнання особистого немайнового чи майнового права інтелектуальної власності, оспорування особистого немайнового або майнового права інтелектуальної власності. Аналізується досвід вищих судових органів європейських країн, Конституційного суду України, Верховного Суду України у частині реалізації принципу судового захисту, визначається значення системного тлумачення судової практики для розгляду спорів із порушення прав інтелектуальної власності. Робиться висновок про допустимість вищим судовим органам відступати від раніше сформульованих ними правових позицій з метою забезпечення наближення судової практики до об'єктивного змісту актів законодавства. Акцентується увага на необхідності застосування альтернативних способів захисту прав інтелектуальної власності, у тому числі шляхом закріплення їх на рівні спеціального законодавства у сфері інтелектуальної власності (наприклад, у вигляді процедур *pre-grant patent opposition and post-grant patent opposition*).

У підрозділі 2.2 «Особливості реалізації принципу судового захисту цивільного права та інтересу у процесі захисту прав інтелектуальної власності» доводиться, що для сфери інтелектуальної власності принцип захисту цивільного права та інтересу набуває більш широкого значення, ніж просто через призму оцінювання ефективності досягнення договореної правової мети чи виконання цивільно-правових зобов'язань. Адже далеко не усі права інтелектуальної власності виникають у зв'язку з укладанням цивільно-правових договорів. Це пояснюється специфікою правової природи об'єктів інтелектуальної власності та прав, що виникають із їх правової охорони й захисту. Зокрема, для більшості об'єктів права промислової власності набуття прав інтелектуальної власності пов'язується з отриманням охоронного документу після проходження визначених законодавством процедур експертизи таких об'єктів. Натомість для об'єктів авторського права правова охорона пов'язується із фактом створення твору, якщо останній відповідає основним умовам правової охорони твору, а саме творчому характеру та вираженню в об'єктивній формі.

Проводиться ґрунтовий аналіз різних категорій судових справ щодо порушення прав інтелектуальної власності, який дозволяє виявити особливості реалізації принципу судового захисту цивільного права та інтересу на прикладі захисту прав інтелектуальної

власності на різні об'єкти. Надається розгорнута характеристика факторам, що ускладнюють ефективність такого захисту в Україні. Наголошується, що правовласники не повинні ні в якому разі миритися з порушенням їх прав. Навпаки, вони мають завжди захищати свої права, зокрема шляхом звернення до суду з відповідними позовами. По-перше, так буде напрацьовуватися і вироблятися судова практика з цієї категорії справ. По-друге, порушникам прав буде продемонстровано, що права захищаються, а отже, у певній мірі це буде застереженням. По-третє, саме в процесі правозастосування будуть виявитися недоліки законодавства, яке потім можливо буде вдосконалити.

Звертається увага на зміни, що відбулися у частині обрання способів захисту прав інтелектуальної власності (зокрема, на прикладі захисту авторського права та суміжних прав). Підкреслюється істотне значення норм спеціального законодавства у сфері інтелектуальної власності для реалізації принципу судового захисту. Робиться висновок про об'єктивний вплив на реалізацію цього принципу Угоди про асоціацію України з ЄС.

Розділ 3 «Міжнародно-правові аспекти закріплення приватноправових принципів захисту прав інтелектуальної власності та їх реалізація в національному законодавстві та правозастосуванні» складається із двох підрозділів, в яких розкривається закріплення принципів захисту прав інтелектуальної власності в Угоді ТРІПС та європейському законодавстві та досліджуються питання їх реалізації в національному законодавстві та правозастовчій практиці.

У підрозділі 3.1 *«Закріплення принципів захисту прав інтелектуальної власності в Угоді ТРІПС та їх реалізація в національному законодавстві та правозастовчій практиці»* доводиться, що на реалізацію принципу захисту прав інтелектуальної власності активний вплив спричиняє практика діяльності уповноважених органів ВОІВ, спрямована на вироблення спільних підходів щодо удосконалення способів та процедур захисту прав інтелектуальної власності. Підкреслюється, що через функцію захисту прав інтелектуальної власності реалізується охоронна функція права, яка набуває своїх особливостей в цивільному праві та праві інтелектуальної власності зокрема.

Аналізуються положення Угоди ТРІПС як базової міжнародної угоди, що визначає принципи, стандарти, процедури та механізми щодо захисту прав інтелектуальної власності, які мають застосуватися державами-членами СОТ. В Угоді ТРІПС містяться, зокрема, положення, які стосуються цивільних заходів, спрямованих на забезпечення захисту прав інтелектуальної власності. На підставі проведеного аналізу, із врахуванням теоретичних розробок у сфері права інтелектуальної власності, робиться висновок, що більшість із зазначених в Угоді ТРІПС підходів у цілому знайшла відбиття в національному законодавстві України – як у ЦК України у вигляді закріплених норм матеріального права у частині визначення особливостей цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності, спеціальному законодавстві, так і в окремих нормах процесуального законодавства. Разом із тим аналіз положень національного законодавства, а особливо правозастосування дозволяє виявити цілий ряд проблем у частині захисту прав інтелектуальної власності та його невідповідність певним засадам, визначеним Угодою ТРІПС. У ході дослідження визначаються напрями удосконалення національного законодавства та окреслюється роль реформованого Верховного Суду та створюваного Вищого спеціалізованого суду України з питань інтелектуальної власності.

У підрозділі 3.2 *«Реалізація принципів приватного права у процесі захисту прав інтелектуальної власності в законодавстві ЄС та перспективи використання європейського досвіду в Україні»* доводиться, що зазначені в Угоді про асоціацію України з ЄС підходи стосовно захисту прав є закріпленням норм Угоди ТРІПС та Директиви 2004/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 29 квітня 2004 року про забезпечення

дотримання прав інтелектуальної власності, тобто базових актів, якими в Європі регулюються питання захисту прав інтелектуальної власності та встановлюються підходи, стандарти, принципи, механізми, способи захисту тощо. Чи не найбільш вдало положення Директиви 2004/48/ЄС та Угоди ТРІПС стосовно способів захисту прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності знайшли закріплення в Законі України «Про авторське право та суміжні права» (із врахуванням останніх змін, що відбулися у 2017 році). Втілення цих норм на практиці дає підстав говорити про реалізацію принципу захисту прав інтелектуальної власності (зокрема, у частині авторсько-правового захисту) в Україні відповідно до міжнародних та європейських стандартів. Це засвідчує факт реалізації принципу захисту прав інтелектуальної власності не лише як цивільно-правового принципу, але й як приватноправового принципу захисту прав людини в цілому.

Водночас підкреслюється, що значні проблеми реалізації принципу захисту прав інтелектуальної власності в Україні пов'язані із формуванням доказової бази, із забезпеченням доказів, їх конфіденційністю, здійсненням тимчасових та застережних заходів тощо. З цією метою проводиться порівняльно-правовий аналіз європейської та національної практики та законодавства у сфері захисту прав інтелектуальної власності, та вносяться відповідні рекомендації.

ВИСНОВКИ

У **висновках** наведено узагальнення науково-теоретичного дослідження стосовно визначення суті та особливостей реалізації цивільно-правових принципів у процесі захисту прав інтелектуальної власності в Україні, містяться загальні підсумки результатів, одержаних у процесі дисертаційного дослідження відповідно до поставлених мети і завдань дослідження та запропоновано вдосконалення норм національного законодавства.

Підсумкові висновки дисертаційного дослідження наступні.

1. Принцип захисту прав людини, притаманний приватному праву, знайшов своє пряме закріплення у цивільному законодавстві України та розкриття у цивільно-правовій доктрині. Закріплення у ЦК України принципів як правових норм, через які втілюється основна сутність права, набуває особливого значення для функціонування системи приватного права в Україні в цілому. Зазначені принципи виступають загальними по відношенню до сфери інтелектуальної власності, набуваючи в ній своїх особливостей, обумовлених специфікою правової природи особистих немайнових та майнових прав інтелектуальної власності. Закріплений підхід відповідає загальносвітовим тенденціям регулювання принципів приватного права, що підтверджується нормотворчою та судовою практикою як держав-членів ВОІВ у цілому, так і європейських країн зокрема. На реалізацію принципу захисту прав інтелектуальної власності вплив спричиняє практика діяльності уповноважених органів ВОІВ, спрямована на вироблення спільних підходів щодо удосконалення способів та процедур захисту прав інтелектуальної власності.

2. До розгляду питання стосовно визначення особливостей реалізації цивільно-правових принципів у сфері інтелектуальної власності слід підходити, у першу чергу, через призму загальних підходів, вироблених теорією права. До відносин у сфері інтелектуальної власності застосовуються як загальні принципи права, закріплені Конституцією України (у першу чергу принцип верховенства права), так і загальні принципи цивільного права. Крім цього, на цивільні правовідносини у сфері інтелектуальної власності свою дію поширюють галузеві цивільно-правові принципи.

Закріплення загальних цивільно-правових принципів у ЦК України свідчить про підтвердження законодавцем природного права як «першоджерела» цивільного законодавства. Природним походженням зумовлюються й права інтелектуальної власності, в яких втілюється право людини на інтелектуальну, творчу діяльність.

3. До регулювання правовідносин у сфері інтелектуальної власності та реалізації прав інтелектуальної власності застосовуються наступні галузеві цивільно-правові принципи:

- принцип неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини – стосовно особистих немайнових прав інтелектуальної власності;

- принцип неприпустимості позбавлення права власності, крім випадків, встановлених законом – реалізація цього принципу стосовно об'єктів права інтелектуальної власності має свою специфіку, обумовлену правовою природою об'єктів інтелектуальної власності, що знайшло відображення як в національному законодавстві, так і у практиці ЄСПЛ;

- принцип свободи договору – реалізація цього принципу застосовується до сфери інтелектуальної власності повністю у процесі розпорядження правами інтелектуальної власності та здійснення інших правочинів стосовно об'єктів права інтелектуальної власності, що відповідає як цивілістичній доктрині, так і законодавчому закріпленню, та підтверджується численною судовою практикою;

- принцип свободи підприємницької діяльності, яка не заборонена законом – для цивільних відносин у сфері інтелектуальної власності реалізація даного принципу носить опосередкований характер, обумовлений відсутністю прямого зв'язку між правовою охороною й захистом прав інтелектуальної власності та підприємницькою діяльністю;

- принцип судового захисту цивільного права та інтересу має прямий вплив на реалізацію захисту прав інтелектуальної власності (як особистих немайнових, так і майнових) та має свої особливості, розкриті у дослідженні;

- принцип справедливості, добросовісності та розумності реалізується у сфері інтелектуальної власності, у тому числі безпосередньо при захисті прав інтелектуальної власності.

З огляду на поширену практику правопорушень у сфері інтелектуальної власності вважається за необхідне закріпити принцип добросовісності на рівні спеціального законодавства у сфері інтелектуальної власності.

4. Окрім принципів, закріплених статтею 3 ЦК України, на сферу інтелектуальної власності поширюють свою дію принцип поваги до прав людини; принцип рівності; принцип поєднання інтересів особи та суспільства, який реалізується у процесі пошуку балансу між приватними та публічними інтересами у сфері інтелектуальної власності; принцип недопущення здійснення цивільних прав, яке б суперечило їхньому призначенню. Кожний з них набуває своїх особливостей, обумовлених об'єктним складом правовідносин у сфері інтелектуальної власності.

5. Принцип судового захисту цивільного права та інтересу органічно вписується в систему принципів цивільного права зокрема та систему принципів права у цілому. За його допомогою забезпечується єдність й одноманітність у регулюванні цивільно-правових відносин, належне закріплення у цивільно-правових нормах концентрованих правових ідей, притаманних національній правовій системі в цілому та цивільному праву зокрема. Для сфери інтелектуальної власності це набуває додаткового значення, виходячи з різноманітності об'єктів права інтелектуальної власності, суті особистих немайнових та майнових прав інтелектуальної власності, а також особливостей правової охорони та способів захисту прав, визначених спеціальним законодавством у сфері

інтелектуальної власності, а також оновлюваного матеріального та процесуального законодавства. Застосування прийомів системного тлумачення у судовій діяльності у процесі захисту прав інтелектуальної власності слід розглядати як невід'ємну складову реалізації принципу судового захисту цивільного права та інтересу.

6. Дослідження вироблених методологічних підходів теорії права та цивілістичної доктрини до розуміння понять «принципи», «засади», «загальні», «основні», «основоположні» дає підстав назву статті 3 Цивільного кодексу України «Загальні засади цивільного законодавства» вважати такою, що не відповідає своєму призначенню. На погляд дисертанта, принципи права можуть виводитися не лише і не стільки через поняття «загальні», скільки через розуміння їх як «основоположні», тобто «основоположні засади». Адже принципи – це не просто узагальнююче положення, яке покладено в основу формулювання правових норм та їх правозастосування. Відповідно, назву статті 3 запропоновано викласти як «Основоположні засади цивільного законодавства». Запропонована у такій редакції назва наразі більш точно відповідатиме її змісту та відображатиме реальну роль, яку відіграють принципи цивільного права, закріплені законодавчо, у правореалізації.

7. У частині захисту прав інтелектуальної власності істотного значення набувають норми спеціального законодавства, в яких способи захисту прав на певні об'єкти права інтелектуальної власності деталізуються із врахуванням специфіки таких об'єктів. Обумовлюється це різною правовою природою результатів інтелектуальної, творчої діяльності, об'єктивними формами, в яких такі результати втілюються, що в цілому унеможлиблює застосування лише загальних способів захисту цивільних прав, закріплених ЦК України.

8. Специфіка розгляду судових спорів стосовно захисту прав інтелектуальної власності обумовлюється рядом факторів, зокрема: складнощами, які виникають у процесі збору доказів, що можуть підтвердити або спростувати наявність факту порушення права інтелектуальної власності; залученням в якості відповідача органу державної реєстрації (особливо для об'єктів промислової власності); виявленням джерела порушення прав інтелектуальної власності; можливістю у ряді випадків застосування паралельної охорони одного й того ж об'єкта інтелектуальної власності. В одному об'єкті права інтелектуальної власності можуть бути використані одночасно патенти, знаки, комерційне найменування і при порушенні (наприклад, у разі виготовлення контрафактного товару) одночасно порушуються всі ці права, що викликає складність в захисті. Негативними факторами для захисту прав інтелектуальної власності є також відсутність чітко визначеного механізму відшкодування збитків і методики розрахунку збитків; проблеми з реальним оцінюванням правовласниками можливостей виконати у дійсності позовні вимоги, та, відповідно, доцільністю заявлення вимог до суду не лише стосовно припинення правопорушення, але й стосовно стягнення шкоди або збитків, чи про сплату компенсації.

При цьому істотні проблеми, що виникають у процесі реалізації цивільно-правових принципів у процесі захисту прав інтелектуальної власності, обумовлені не лише недосконалим змістом законодавства чи не дотриманням нормативно-правових приписів. Факторами впливу є також загальна низька правосвідомість населення та низький рівень правової культури, за яких відсутня повага до прав інтелектуальної власності в цілому. Відтак, невід'ємною складовою реформи сфери інтелектуальної власності є формування правової культури та поваги до інтелектуальної власності нарівні з приватною власністю.

9. Факт створення Вищого спеціалізованого суду України з питань інтелектуальної власності свідчить про можливість підвищення ефективності судового захисту прав інтелектуальної власності у найближчому майбутньому. Його діяльність заснована на визнанні приватноправової природи особистих немайнових та майнових прав інтелектуальної власності. Застосування цивільно-правових принципів у процесі захисту прав інтелектуальної власності, а особливо у частині реалізації принципу цивільно-правового захисту права та інтересу, набуває особливої важливості у процесі сучасного реформування цієї сфери суспільних відносин та впровадження європейських стандартів.

Поряд із цим у процесі захисту прав інтелектуальної власності має істотно зрости роль новоствореного Верховного Суду, виходячи зі змісту судової та процесуальної реформи. Ефективність судочинства у даній сфері суспільних відносин впливатиме на те, яким чином реалізовуватиметься принцип судового захисту цивільного права та інтересу у процесі захисту прав інтелектуальної власності. Одним із завдань створеного Верховного Суду має бути підвищення його ролі у процесі узагальнення судової практики та вироблення правових позицій у сфері захисту прав інтелектуальної власності.

10. В Угоді про асоціацію України з ЄС у частині захисту прав знайшли відбиття такі категорії як «добросовісність», «справедливість», «неупередженість», «ефективність», «пропорційність», «переконливість» тощо, які становлять зміст приватноправового принципу захисту прав людини у сфері інтелектуальної власності. У цьому контексті вони перекликаються зі змістом ст. I-1:102(2) DCFR щодо тлумачення модельних норм у контексті будь-яких застосованих засобів, гарантованих прав та фундаментальних свобод людини. Зазначені в Угоді про асоціацію України з ЄС підходи стосовно захисту прав є закріпленням норм Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності та Директиви 2004/48/ЄС про забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності, тобто базових актів, якими в Європі регулюються питання захисту прав інтелектуальної власності та встановлюються підходи, стандарти, принципи, механізми, способи захисту тощо. Водночас, враховуючи наявність різних позицій національних органів державної влади щодо того, які положення мають застосовуватися, в Україні має бути вироблено єдиний підхід з боку органів виконавчої влади та судових органів стосовно застосування положень Угоди у процесі розгляду спорів, що виникають із порушення прав інтелектуальної власності.

11. Законодавство України загалом передбачає дієві засоби забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності. Водночас, відповідно до Директиви 2004/48/ЄС доцільним є внесення низки уточнень до національного законодавства щодо отримання та розгляду доказів, встановлення меж виплат разового стягнення (відшкодування) для об'єктів права інтелектуальної власності, уточнення положень законодавства щодо можливості прийняття термінових судових рішень задля запобігання порушенням права інтелектуальної власності тощо. Ці питання для сфери інтелектуальної власності мають бути розв'язані як на рівні цивільного, так і господарського процесуального законодавства, враховуючи розподіл юрисдикції в межах процесуальної реформи. Значної уваги у процесі реформування потребують і механізми реального запровадження електронного судочинства. Зазначені питання мають бути розв'язані не лише у процесі реформування процесуального законодавства, яке нині відбулося, але й у триваючому процесі реформування спеціального законодавства у сфері інтелектуальної власності.

12. Аналіз положень національного законодавства дозволяє стверджувати, що закріплені положення у частині формування доказової бази здебільшого збігаються з

положеннями Угоди ТРІПС та Директиви. Водночас існують й розбіжності, викликані недосконалістю механізмів та процедур формування доказової бази, застосування судовими органами тимчасових та застережних заходів тощо. Зокрема, значні проблеми реалізації принципу захисту прав інтелектуальної власності в Україні пов'язані з формуванням доказової бази, із забезпеченням доказів, їх конфіденційністю, здійсненням тимчасових та застережних заходів тощо. У національному процесуальному законодавстві до кінця не вирішена проблема забезпечення термінового запобігання порушень права інтелектуальної власності, як на цьому акцентують свою увагу Угода ТРІПС та Директива. Відповідно, перед судовими органами України стоїть завдання вироблення спільних підходів та позицій щодо визначення механізмів цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності, з урахуванням положень Угоди ТРІПС та Угоди про асоціацію України з ЄС. У цьому напрямі роль створюваного Вищого суду з питань інтелектуальної власності, рівно як Верховного Суду, має стати визначальною.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Гумега О. Захист прав інтелектуальної власності в Україні: пошук шляхів удосконалення. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2014. № 6. С. 118-125.
2. Гумега О. Досвід європейських країн у процесі удосконалення цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2015. № 6. С. 87-95.
3. Гумега О. Закріплення принципів захисту прав інтелектуальної власності в Угоді ТРІПС: цивільно-правові аспекти. *Eurasian Academic Research Journal*. 2016. № 6 (06). С. 133-140.
4. Гумега О. Вплив принципів цивільного права на правову охорону та захист прав інтелектуальної власності. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2016. № 6. С. 86-93.
5. Гумега О. Реалізація принципів захисту прав інтелектуальної власності через призму людиноцентризму. *Альманах права*. Вип. 9. К.: Ін-тут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2017. С. 307-312.
6. Гумега О. Реалізація принципу захисту прав інтелектуальної власності в європейській практиці та її відбиття в національному законодавстві України. *Юридична Україна*. 2017. № 4. С. 41-48.
7. Гумега О. Власники завжди повинні захищати свої права в суді і ні в якому разі не миритися з їх порушенням. *Юридична газета*. 07 жовтня 2014 р. № 26-27. С. 42-44.
8. Гумега О.В. Підходи казахського законодавства до захисту прав інтелектуальної власності в порядку цивільного судочинства. *Актуальні питання інтелектуальної власності та інноваційного розвитку*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 берез. 2014 р.). Харків: НАПрНУ, НДПЗІР НАПрНУ, НДІВ НАПрНУ, НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2014. С. 64-68.
9. Гумега О.В. Особливості цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності в Україні. *Проблеми гармонізації законодавства України з питань інтелектуальної власності до законодавства Європейського Союзу*: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 верес. 2014 р.). Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, НДІВ НАПрНУ, ІВ НУ ОЮА в м. Києві, ПДТУ, 2014. С. 252-256.
10. Гумега О.В. Захист прав інтелектуальної власності: питання понятійного апарату. *Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку*: матеріали Міжнар.

наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 14-15 листоп. 2014 р.). Ужгород : УжНУ, Ін-т держави і права країн Європи, ЗОЦППК, 2014. С. 67-70.

11. Гумега О.В. До питання про застосування тимчасових та застережних заходів у процесі захисту прав інтелектуальної власності. *Теоретичні та практичні проблеми застосування цивільного та господарського законодавства*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 9 квіт. 2015 р.). Київ: «Крок», НДППіП ім. акад. Ф.Г. Бурчака НАПрНУ, 2015. С. 195-198.

12. Гумега О.В. Пошук шляхів удосконалення захисту цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності в Україні. *Інтелектуальна власність: погляд з XXI століття*: матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Черкаси, 15-16 жовт. 2015 р.). Черкаси: МОНУ, ЧНУ ім. Б. Хмельницького, НДПВ НАПрНУ, ДСІВУ, 2015. С. 187-191.

13. Гумега О.В. Шляхи удосконалення захисту прав інтелектуальної власності: досвід Данії. *Права людини в Україні і світі: охорона, реалізація, захист*: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2 груд. 2015 р.). Київ: НДПВ НАПрНУ, 2015. С. 108-111.

14. Гумега О.В. Захист прав інтелектуальної власності через призму принципів цивільно-правового регулювання. *Проблеми гармонізації законодавства України з питань інтелектуальної власності до законодавства Європейського Союзу*: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. з проб. інтел. власн. (м. Київ, 23 верес. 2016 р.). Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, НДПВ НАПрНУ, ІВ НУ ОЮА в м. Києві, ПДТУ, 2016. С. 70-74.

15. Гумега О.В. Реалізація цивільно-правових принципів у процесі захисту прав інтелектуальної власності. *Інтелектуальна власність: погляд з XXI століття*: матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Черкаси, 12-13 жовт. 2016 р.). Черкаси: МОН України, ЧНУ ім. Б. Хмельницького, НДПВ НАПрНУ, ДСІВУ, 2016. С. 123-127.

16. Гумега О.В. Принципи захисту прав інтелектуальної власності через призму Угоди ТРІПС та їх реалізація в Україні. *Юрисдикційна форма захисту прав, свобод та інтересів*: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 квітн. 2017 р.). Київ: НДПВ НАПрНУ, 2017. С. 60-64.

17. Гумега О.В. Особливості реалізації цивільно-правових принципів у сфері інтелектуальної власності. *Проблеми гармонізації законодавства України з питань інтелектуальної власності до законодавства Європейського Союзу*: матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. з проб. інтел. власн. (м. Київ, 28 верес. 2017 р.). Київ: МОН України, КНУ ім. Т. Шевченка, НДПВ НАПрНУ, 2017. С. 42-47.

18. Гумега О.В. До питання щодо відбиття принципу захисту прав інтелектуальної власності в європейській доктрині та його впливу на законодавство України. *Інтелектуальна власність: погляд з XXI століття*: матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Черкаси, 12-14 жовт. 2017 р.). Черкаси: МОНУ, ЧНУ ім. Б. Хмельницького, НДПВ НАПрНУ, 2017. С. 80-83.

АНОТАЦІЯ

Гумега О.В. Реалізація цивільно-правових принципів у процесі захисту прав інтелектуальної власності. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Приватний вищий навчальний заклад Університет Короля Данила, Івано-Франківськ, 2018.

Дисертація присвячена розв'язанню комплексної правової проблеми щодо визначення та розкриття особливостей реалізації цивільно-правових принципів у процесі

захисту прав інтелектуальної власності. У роботі надається загальна характеристика цивільно-правових принципів та розкриваються особливості їх реалізації у сфері інтелектуальної власності, визначаються роль та особливості реалізації принципу захисту цивільного права та інтересу у процесі захисту прав інтелектуальної власності, здійснюється аналіз міжнародно-правових аспектів закріплення приватноправових принципів захисту прав інтелектуальної власності в Угоді ТРІПС, в актах європейського законодавства, в Угоді про асоціацію України з ЄС, та досліджуються засади та перспективи їх реалізації в національному законодавстві та правозастосуванні.

Аналіз правовідносини, що виникають у сфері цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності, проведений на основі вивчення законодавства України та інших держав, європейського законодавства, практики діяльності ВОІВ, доктринальних положень, судової практики, дозволив підготувати авторську концепцію щодо визначення ролі та особливостей реалізації цивільно-правових принципів у процесі захисту прав інтелектуальної власності. Визначено характер (прямий чи опосередкований) та розкрито особливості реалізації кожного з галузевих цивільно-правових принципів у сфері інтелектуальної власності, що обумовлюються правовою природою об'єктів інтелектуальної власності та прав інтелектуальної власності. В роботі розроблено науково-теоретичні засади та практичні рекомендації щодо вдосконалення цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності в Україні. Уточнено категоріально-понятійний апарат у цій сфері, зокрема у Цивільному кодексі України та спеціальних законах, що регулюють сферу інтелектуальної власності.

Доведено, що утворення Вищого спеціалізованого суду України з питань інтелектуальної власності створює можливість підвищення ефективності судового захисту прав інтелектуальної власності у найближчому майбутньому. Його діяльність заснована на визнанні приватноправової природи особистих немайнових та майнових прав інтелектуальної власності. Застосування цивільно-правових принципів у процесі захисту прав інтелектуальної власності, а особливо у частині реалізації принципу цивільно-правового захисту права та інтересу, набуває особливої важливості у процесі сучасного реформування цієї сфери суспільних відносин та впровадження європейських стандартів.

Ключові слова: цивільно-правовий принцип, реалізація принципів, захист прав інтелектуальної власності, судовий захист.

АННОТАЦИЯ

Гумега О.В. Реализация гражданско-правовых принципов в процессе защиты прав интеллектуальной собственности. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Частное высшее учебное заведение Университет Короля Данила, Ивано-Франковск, 2018.

Диссертация посвящена решению комплексной правовой проблемы в части определения и раскрытия особенностей реализации гражданско-правовых принципов в процессе защиты прав интеллектуальной собственности. В работе дается общая характеристика гражданско-правовых принципов и раскрываются особенности их реализации в сфере интеллектуальной собственности, определяются роль и особенности реализации принципа защиты гражданских прав и интересов в процессе защиты прав интеллектуальной собственности, осуществляется анализ международно-правовых аспектов закрепления частноправовых принципов защиты прав интеллектуальной

собственности в Соглашении ТРИПС, в актах европейского законодательства, в Соглашении об ассоциации Украины с ЕС, и исследуются основы и перспективы их реализации в национальном законодательстве и правоприменении.

Анализ правоотношений, возникающих в сфере гражданско-правовой защиты прав интеллектуальной собственности, проведенный на основе изучения законодательства Украины и других государств, европейского законодательства, практики деятельности ВОИС, доктринальных положений, судебной практики, позволил подготовить авторскую концепцию по определению роли и особенностей реализации гражданско-правовых принципов в процессе защиты прав интеллектуальной собственности. Определен характер (прямой или косвенный) и раскрыты особенности реализации каждого из отраслевых гражданско-правовых принципов в сфере интеллектуальной собственности, обусловленные правовой природой объектов интеллектуальной собственности и прав интеллектуальной собственности. В работе разработаны научно-теоретические основы и практические рекомендации по совершенствованию гражданско-правовой защиты прав интеллектуальной собственности в Украине. Уточнен категориально-понятийный аппарат в этой сфере, в частности, в Гражданском кодексе Украины и специальных законах, регулирующих сферу интеллектуальной собственности.

Доказано, что создание Высшего специализированного суда Украины по вопросам интеллектуальной собственности содействует возможности повышения эффективности судебной защиты прав интеллектуальной собственности в ближайшем будущем. Его деятельность основана на признании частноправовой природы личных неимущественных и имущественных прав интеллектуальной собственности. Применение гражданско-правовых принципов в процессе защиты прав интеллектуальной собственности, особенно в части реализации принципа гражданско-правовой защиты прав и интересов, приобретает особую важность в процессе современного реформирования этой сферы общественных отношений и внедрения европейских стандартов.

Ключевые слова: гражданско-правовой принцип, реализация принципов, защита прав интеллектуальной собственности, судебная защита.

SUMMARY

Gumega O.V. Realization of the civil legal principles in the course of intellectual property rights protection. – *On the rights of manuscript.*

The thesis for obtaining the scientific degree of candidate of science in law, speciality 12.00.03 – civil law and civil procedure; family law; international private law. – Private higher education institution King Danylo University, Ivano-Frankivsk, 2018.

The thesis is the first monographic research purposed to define and to determine the peculiarity of the civil legal principles in the course of intellectual property rights protection. Thanks to the analysis of the legal relations existing in the sphere of civil legal protection of the intellectual property rights made through the examination of the law of Ukraine and different countries, of the doctrine, judicial practice, the author of the thesis offered the conception of determination of the role and the peculiarity of the realization of the civil legal principles in the intellectual property rights protection.

The objective and the tasks of the research determined the choice of the structure of the thesis consisting of three sections and devoted to the overview of the civil legal principles, to the definition of the peculiarity of their realization in the sphere of the intellectual property, to the definition of the role and the peculiarity of the realization of the principle of the civil rights and interests protection in the course of intellectual property rights protection, to the analysis of the

international legal aspects of stipulation of the private legal principles of the intellectual property rights protection and their realization in the national law and practice. The research contains the scientific and theoretical grounds as well as the practical recommendations to improve the protection of the intellectual property rights in the civil law in Ukraine. The concepts and the notions in the sphere under research were defined by the author more accurately. Thus, the concepts clarifications were offered to the Civil Code of Ukraine and special laws regulating the sphere of intellectual property.

It was shown that the general principles of the law stipulated by the Constitution of Ukraine, general principles of the civil law and sectoral civil law principles are applied. The stipulation of the mentioned principles by the art. 3 of the Civil Code of Ukraine confirms the position of the legislator that the natural law is the primary source of the civil law. The intellectual property rights embodying the right of the person to the intellectual and creative activity are also characterized by the natural origin. The nature of each of the sectoral civil legal principles (direct or indirect) was determined and the peculiarity of the realization of each of the sectoral civil legal principles in the sphere of the intellectual property influenced by the legal nature of the intellectual property objects and intellectual property rights were defined. It is embodied in the national law as well as in the judicial practice and it meets the requirements and approaches stipulated by the international acts in the sphere of the intellectual property and by the practice of ECHR. It was proved that in the process of the realization of the principle of court protection of the civil right and interest in the sphere of intellectual property the provisions of the special law acquire the essential importance. These are the provisions of the special law where the ways of the protection of the certain objects of the intellectual property are specified depending on the nature of the objects. The reason of this is the different legal nature of the results of intellectual, creative activity, objective forms embodying the said results, which makes it *grosso modo* impossible to use only the general ways of protection of civil rights, stipulated by the Civil Code of Ukraine.

It was confirmed that the peculiarity of the court cases related to the protection of the intellectual property is stipulated by the number of factors. These are such factors as the difficulties related to the collection of the evidences that can prove the existence or the absence of the fact of breach of the intellectual property right; bringing to the case the state body of the registration as the defendant; defining the source of the breach of the intellectual property rights; the possibility of the use of parallel ways of protection of the same object of the intellectual property; absence of the exact mechanism of the losses compensation, methodology of defining the losses etc. At the same time, it was concluded that the reasons of the problems in intellectual property rights protection are not only the results of the inaccuracy of the legal norms and legal practice, but also the general legal awareness of the people and the low level of the legal culture leading to the disrespect of the intellectual property rights in general.

It was confirmed that the formation of the Specialized Intellectual Property High Court creates the possibility to improve the effectiveness of the court protection of the intellectual property in the nearest future. Its activity is based on the recognition of the private legal nature of the individual property and non-property rights. The application of the civil legal principles in the course of the intellectual property rights protection and specially the realization of the principle of civil right` and interests` protection gains the importance in the process of the current reformation of this sphere of social relations and implementation of the Europeans standards.

Key words: civil legal principle, realization of principles, intellectual property rights protection, court protection.